

Právní dějiny.

Kutrzeba Stanisław, *Dawne polskie prawo sądowe w zarysie*. (Prawo karne II. Postępek sądowy) Lwów, 1921, str. 112.

Po přípravných studiích, z nichž nejobsáhlejším jest *Mężobójstwo* w prawie polskiem XIV. a XV. wieku prof. Kutrzeba vydává příručku pro univ. posluchače. Ač polské právo má již hojně literatury z dějin trestního práva i z dějin procesu, čerpal autor ve své knize i přímo z pramenů. A tu mu byly zvláště důležitým pramenem právním soudní knihy, jichž v Polsku zachovalo se v míře velmi hojně.

První část knihy obsahuje vyličení trestního práva. Autor objasňuje nejprve pojem trestního činu. Polské právo nemělo tu ustálené terminologie. Trestním činem nazýván jest přestupek proti bohu a za státu patriarchálního jest jím osobní urážka panujícího. Již tehdy pojato v pojem trestního činu porušení míru. To pojetí však vyvinulo se později. Trestní činy počaly se lišiti na veřejné a soukromé. Veřejnými byly ty, které směřovaly proti panujícímu, proti státu, proti vojsku, proti fisku nebo proti veřejnému pokoji. Všechny ostatní byly soukromé, leč by i jimi zájmy státu byly dotčeny. Kdežto při veřejných trestních činech následovalo stíhání veřejnými orgány, při soukromých bylo ponecháno zadostiučinění toliko poškozenému. Jen v některých případech byla spojena s trestním činem soukromým také veřejná pokuta zvaná ve Velkopolsce »pokupem«. Pokuta taková byla ukládána, byl-li spáchán trestní čin proti určitým osobám chráněným mírem, na př. proti ženám (tu se zvala »ruszyca« neb »rucha«), proti Židům a proti soudním úředníkům, neb byl-li trestní čin vykonán na určitých místech (na tržištích, soudech, cestách a j.). Rozdíl mezi trestnými činy soukromými a veřejnými později mizí. Význam jeho však se zachoval i později při určitých trestních činech, při nichž bylo třeba ku stíhání obžaloby. Autor probírá pak příčinný vztah, který byl daleko rozsáhlejší než v novém právu. Odpovídal tu na př. i vlastník za určité předměty (na př. spadl-li kdo do řeky a utopil se, odpovídal za jeho smrt vlastník řeky). Polské právo znalo též odpovědnost pána za zvířata i za sloužící. Teprve později odpovědnost omezována. Polské právo neznalo pokusu, znalo však odpovědnost kolektivnou celých rodů, opolí, vesnic a měst. Pokud jde o vinu, uznávalo původně polské právo vinu objektivnou. Až do 15. stol. nerážnilo zlého úmyslu od viny neúmyslné a náhody. Rozdily ty objevily se především při usmrcení člověka (mężobójstwo). Pokud jde o spoluúčast více osob, byli nejprve trestáni všichni účastníci stejně. Teprve později odlišován viník od pomocníků, ale pouze procesuálně, t. j. pomocníkům bylo volno očistiti se přísahou. Bylo to nutno, aby vývojem procesní otázka stala se materiálně právní. Druhem pomoci byla též tlupa. Tu stíhán především ten, kdo tlupu organizoval. Také pojem pomoci poskytované po trestním činu byl v právu polském širší. Byl v něm zahrnut na př. i případ, kdy nebyl trestní čin oznámen, ač byla při něm tato povinnost a j. Sem náležel též případ, neposkytl-li pán místa právu na soudě patrimoniálním. Polské právo znalo i případy vyloučené trest-

nosti, a to: 1. vzhledem k osobě, vůči které bylo se dopuštěno trestního činu (na př. při trestních činech vůči nevěstkám, osobám bez práva), 2. vzhledem k charakteru samého činu, na př. usmrtil-li věřitel dlužníka při výkonu exekuce. Trestnost byla vyloučena také, byl-li strestán pachatel při činu. Bezrestný byl také t. zv. »początek«, t. j. ranění neb usmrcení, dal-li raněný neb usmrcený podnět (»z początku, ex initio« raněného). Autor přichází pak k jednotlivým trestním činům. Trestní činy proti státu byly známy ode dávna, ale pojem jejich byl vytčen teprve v poslední době, což souvisí s normováním pojmu státu. Tak existoval pojem zrady, v němž zahrnuta byla řada dnes samostatných trestních činů. Mezi veřejné trestní činy stíhané státem náležela »łotrowstwa« (latrocinia), kterými byly násilí na veřejných cestách a krádež. Státní mocí stíhány také některé trestní činy proti katolickému náboženství jako cizoložství, nedodržení postu a odpadnutí víry. Jinou skupinu tvořilo násilí. Trestný čin ten byl soukromoprávní s výjimkou lotrowstva. Dalšími trestními činy bylo usmrcení, rány a souboj, který však se objevil teprve později jako trestný čin. Proti majetku směřovalo žlárství a krádež. Pojem podvodu se přesně nevyvinul, toliko falšování vah a měr bylo podrobněji vytknuto. Vlivem vyvinutého pojmu šlechtické cti, zdokonalen byl pojem trestních činů protiv cti.

V době, kdy nebylo vyvinuto stíhání trestních činů státní mocí, byla dovolena msta a zvláště při usmrcení. Byla pak vykonávána mezi celými rody bez určitých pravidel. Časem bylo vyžadováno vyzvání k boji. Dohoda, jež směřovala k ukončení boje, zvala se »jednáním«. Rody pak uzavíraly úmluvy o pokutě a okupu. Výkon msty stal se symbolickým v »pokoře«, která byla odprošením příbuzných zabitého za určitých formálností. S pokorou spojen »okup«, t. j. materiální zadostiučinění, jež zvalo při usmrcení člověka »glówszczyzna«. Ještě později objevují se přežitky msty při dopadení při činu a při t. zv. początku. Když stát upravil trestnost, pečoval i o to, aby poškozenému dostalo se zadostiučinění. To bylo obyčejně vyměřeno peněžně (t. zv. »plat«, při usmrcení člověka »glówszczyzna«, v jiných případech, zvl. při ranách »nawiązka«).

Také první pojetí trestu mocí veřejnou záleželo ve vykonání msty, t. j. ve zničení zločince. Již koncem 10. stol. nastoupila další fáze vývoje: zločinci způsobuje se stejná křivda, jaké byl příčinou. Ve 12. stol. vyvinul se systém trestů peněžních, t. zv. systém komposiční. V 15. stol. nastoupila doba trestů velmi přísných. Až do konce samostatnosti Polska trval systém odstrašovací a systém komposiční. Autor uvádí pak jednotlivé způsoby trestu: trest smrti, vyhnanství, tresty tělesné, trest vězení ve věži, tresty na cti a tresty peněžní. Ve výměře trestu neměl soudce zprvu volnosti. Okolnostmi přitěžujícími bylo dopadení při činu, recidiva a spáchání činu na určitých místech (na př. v kostele). Ve výměře trestu měla vliv i příslušnost k určitému stavu. Trest pomíjel uplynutím času a pak prominutím vládcovým, zvaným »prawem łaski«.

Ve druhé části prof. Kutrzeba pojednává o procesu. Jak uvedeno, také proces vyvíjel se právem obyčejovým. Přes to však pro

proces byl r. 1506 sepsán »Processus juris«. Ježto však tento spis nevyčerpal všech otázek, byl proces upraven r. 1523 v t. zv. Formula processus. Kodifikace ta, ač daly se pokusy o její doplnění a opravení, zůstala v platnosti až do konce samostatnosti Polsky. — V nejstarší době byla ingerence soudu velmi omezena. Stranám bylo zůstaveno, aby i bez soudního řízení mezi sebou se vyrovnaly. I později, když soudní řízení nabylo převahy, exekuce ponechána stranám. Teprve věk 15. uplatnil exekuci státní. Polský proces vyvinul se podle autora bez vnějších vlivů. Jeho nejdůležitější znaky byly: 1. byl týž jak pro civilní, tak i pro trestní pře, 2. platila zásada soukromožalobní, 3. zásada veřejnosti a ústnosti, 4. trpěl však proces polský formálností a tímž omezena byla volnost uvažování důkazů. Konečně 5. byl v právu polském vyvinutý, od ostatního řízení oddělený proces exekuční. Právo polské uznávalo způsobilost býti stranou jak u osob fyzických, tak u osob právnických. Nezpůsobilí byli nedospělí, ženy, choří na mysl i psanci. Byly tu ovšem rozdíly, vystupovaly-li tyto osoby jako žalující či jako žalovaní. V oddíle tomto pojednává autor dále o změně strany v procesu a o zastoupení, které bylo hojně připuštěno, a proto vyvinuly se podrobné předpisy o zástupcích. Půhon (pozew) byl v nejstarší době ústní, později vůči šlechticům předepsána forma písemná, ač i později byly připuštěny půhony ústní. Půhon doručoval úředník zvaný ve XII. stol. komorníkem, ve XIII. stolč. woźny. Doručování půhonu upomíná na české právo. Polské právo zná také podobný způsob půhonu, jako byl v českém právu půhon trhem — úředník vyzival pohnaného veřejně na rynku krajského města »u slupa«. Že půhon byl doručen, zapsáno do zvláštních knih půhonných (libri neb protocolla relationum, positaram citationum). Formálnost procesu projevila se v přesné formě půhonu. Vada formulace činila půhon bezúčinným. Nedostavivši se platil pokutu, leč by byl měl omluvu jako nemoc neb t. zv. o większe, t. j. měla-li strana téhož dne spor o větší sumu jinde a j. Upozorniti jest tu na podobné výrazy práva českého a polského: nedostavil-li se kdo před soud a druhá strana při získala, nazván ten případ ustaniem a rok zval se rokem ustaným.

Vlastní pře před soudem daly se v pořádku, jak následovaly za sebou půhony. Vedena proto zvláštní regista. Obrany mohl vznésti obžalovaný před vlastním meritorním sporem. Excepce byly buď peremptorní nebo dilatorní. Mezi prvě náležely exceptio rei iudicatae, exceptio praescriptionis a t. zv. fatalia iuris, t. j. nepokračoval-li žalobce do roka a 6 neděl v začatém již sporu. Mezi dilatorní náležela nepřislušnost soudu, nesprávnost půhonu a j. V těchto případech nezánikala pře, žalobce však musel vznésti žalobu znovu. Pře nemusela skončiti jediným líčením, nýbrž mohla pokračovati i po více líčení. Ve sporu buď žalobce »dobil się«, t. j. při vyhrál, neb pohnaný »odbił się«, t. j. byl osvobozen.

Rozsudek dál se buď na základě přiznání stran neb na základě jiného dokazování. Usvědčování dalo se také v Polsku v nejstarší době božími soudy, jichž zřízení v Polsku zvláště bylo vylíčeno v právní knize z XIII. stol. Také v polském právu jako v českém byly podobné před-

pisy o přísaze. Význam pro usvědčení měla »vizja«, t. j. ohledání věci, »lico«, t. j. přistižení zloděje s kradenou věcí, dále t. zv. wztec, t. j. odvolávali-li se strana, že pře byla již rozsouzena, výpověď soudce, který při rozsuzoval, a posléze i listiny, které jako důkaz připuštěny již ve XIII. stol.

Zprvu vynesením výroku, jak již poznamenáno, končila se ingerence soudní, a výkon rozsudku ponechán úplně straně. Teprve ve statutech Kazimíra Vel. byla upravena i otázka exekuce. Exekuce směřovala jak proti osobě, tak proti majetku odsouzeného. Osobní exekuce záležela v nevolnictví odsouzeného nebo v omezení jeho svobody, jehož formou byla t. zv. załoga, v které vystupoval moment materiálních výloh spojených s ležením. Exekuce osobní zůstala v platnosti ještě i později proti těm, proti nimž nemohla se uplatnit majetková exekuce, t. j. hlavně proti neusedlým (»tkáčatům« v čes. právu) neb proti těm vůbec, kteří nemohli vyplnit rozsudku. To platilo ještě podle statutu Kazimíra Vel.

Teprve v XV. stol. vyvinula se exekuce veřejná zatlačujíc exekuci soukromou do pozadí. Prof. Kutrzeba tu podle jednotlivých období probírá vývoj exekuce. Strana mohla proti rozsudku činiti námitky u téže instance, na př. nevěděla-li o procesu, nebo vyskytly-li se okolnosti porušující předpisy procesní. Nebylo apelace k vyššímu soudu. Strana nespokojená s výrokem mohla vystoupiti proti svému soudci, t. j. »naganić go« (motio iudicis). Spor ten byl nejprve vyrovnáván soubojem mezi stranou a mezi soudcem, později soudem vyšším. Apelace stran k vyšším soudům vyvinuly se v XV. a XVI. stol. — Ku konci rozpravy uvedeny jsou ještě jiné procesy, které odlišují se od pravidelného soudního řízení. Jsou to proces hraničný, t. j. řízení při rozhraničování pozemků, proces směnečný, který jest teprve z r. 1775, a proces trestní. Zásadního rozdílu mezi procesem civilním a trestním nebylo. Byly však přes to odchylky, jež časem se vyvinuly a především co do trestání. Veřejný trestní čin byl nejprve stihán kastelány, za Kazimíra Vel. oprávcí, později úředníky zvanými instigátory. Při soukromých trestních činech vystupovali se žalobou ti, kteří měli na ní zájem. Aby však v takových případech zabráněno beztrestnosti, zvláště při usmrcení člověka, byly vydány různé předpisy ukládající povinnost příbuzným usmrceného vystoupiti se žalobou. Zvláštním způsobem řízení bylo řízení rugowe a t. zv. scrutiny (inkwizycja). První vznikla z něm. Rügeverfahren, druhé záleželo v tom, že soud vyslychal přísežně svědky jmenované stranami. Svědkové byli povinni vypovídati. Řízení to dalo se obyčejně ve věcech cti a bylo pravidelně tajné. Tortury právo polské mnoho nepoužívalo, toliko při určitých trestních činech.

Kniha Kutrzebova má být příručkou pro univ. posluchače. Tomu úkolu výhovuje znamenitě. Vynikáť jasností a přesností stilistickou, jako všechna díla Kutrzebova. Jest však více než pouze příručkou. Jest nejen prvním systematickým zpracováním polského práva trestního a polského procesu, nýbrž přináší i poznatky nové. Systémem svým mohla by být

vzorem pro zpracování českého práva trestního a procesu, jež nemálo mají podobného s právem polským. Rauscher.

Mototolescu Dumitru, *Ius valachium in Polonia*. Bucuresti 1916. Stran 130.

Bývalý posluchač naší do nedávna jediné české university, p. Dr. Dimitr Mototolescu, zabývá se v nadepsané knize právem valašských (rumunských) kolonistů v Polsku, látkou zajímavou i pro slovanského právního historika. Také podepsaný obral si za předmět jedné ze svých monografií valašské právo. Kdežto však pro podepsaného jevílo se zvolené thema přitažlivým nejen po stránce právní, nýbrž kulturní vůbec — proto v úvodní části seznamuje české čtenářstvo s teoriemi o původu rumunského národa a jazyka —, interesovalo Dra Mototolescu valašské právo jen jako pozoruhodný právní zjev rumunského národa za hranicemi obou národních států, valašského a moldavského. Proto se obě zmíněné knihy svým obsahem značně od sebe liší.

Po kratším všeobecném úvodě o vlivu jednoho práva na druhé a po stručném přehledu politických poměrů v Sedmihradsku, kde se činí zmínka i o organisaci rumunského národa v této zemi, autor vykládá, co bylo valašské právo, jak vypadaly rumunské vesnice s hlediska hospodářského, podle čeho se poznají rumunské vesnice, jimž bylo povoleno valašské právo, jaké byly druhy a podstatné podmínky kolonisace a k jakým závazkům byli povinni vesničané vůči svým představeným, t. zv. knezům.

V dalších kapitolách vypisují se práva a povinnosti knezů a práva i povinnosti duchovních naproti obcím, pojednává se o rozdělení valašského kolonisačního území na t. zv. krajiny a o kompetenci krajníků, o historii knezovstev na půdě královské, o jich záměně za soukromé statky, o skupování knezovstev, o jich udělování ve formě doživotních rent a vůbec jich vývoji až do rozdělení Polska, jakož i o podobnostech mezi vesnicemi rumunskými na jedné straně a vesnicemi rusínskými a německými na straně druhé.

Ve druhé části své knihy autor všímá si valašského soudnictví.

Kniha je nám sympatická ze dvou důvodů. Především proto, že rumunský badatel obrací pozornost k sousedním národům slovanským, po druhé proto, že správně pochopil význam studia dějin slovanského práva pro poznání starého práva rumunského. Případně praví v předmluvě své monografie: »Nynější badání utvrdila ve mně přesvědčení, že historie starého rumunského práva nedá se budovati beze znalosti práva slovanského a německého, jakož i římsko-byzantinského a beze znalosti jazyků okolních států, poněvadž znalost pouhého práva římského a jazyka rumunského vede nás k vývodům mylným.«

Vítáme tato mužná slova, pronesená se strany rumunské ke čtenářstvu rumunskému, poněvadž dobře je nám známo, že důvody nepravého nacionalismu a neméně i důvody politické pořáde ještě brání rumunským právním historikům dojít k jasnému poznání, že bez studia dějin práva slovanských národů nelze vážně mysliti na právní dějiny národa rumunského. Rumunští historikové nesmějí vidět nic zahanbujícího v tom, že

Rumuni brali svou kulturu nejen od Byzantinců, nýbrž také od Slovanů. Na tomto správném stanovisku stojí Dr. D. Mototolescu, a již v tom je vedle jeho pile záruka, že ve studiích svých dojde k žádoucímu cíli. Kniha jeho opírá se o četné prameny i o rozsáhlou literaturu, věnovanou probírané otázce Úsudky jeho jsou samostatné. Nespokojuje se mínění od jiných badatelů vyslovenými, nýbrž snaží se je revidovati. Definitivní úsudek o jeho názorech bude lze pronést, až pojedná také o valašské a právu v Sedmíhradsku a Uhrách. Prozatím ukázal aspoň, že dovede vědecky pracovati a že užívá správné metody. **Karel Kadlec.**

Obchodní právo.

Krafft Agénor, Les cautionnements des sociétés d'assurances et leur réglementation dans la loi suisse du 4 février 1919. Lausanne-Paris 1921.

Upozorňující na toto dílo, jednající o zárukách stále splnitelnosti závazků ústavů pojišťovacích a o jejich úpravě švýcarským zákonem ze dne 4. února 1919, činíme tak ze dvou důvodů. Kniha sama předně zaslouhuje pro svoji vysokou úroveň, aby došla pozornosti i v našich kruzích odborných. Založena jest na pečlivém předběžném studiu látky a znalosti příslušného zákonodárství a literatury evropské; autor probíraje ustanovení zákonodárství švýcarského, přihlíží stále k obdobným ustanovením jiných států, zvláště však k zákonodárství francouzskému a německému. Tím povznáší se stanovisko, s jakého kniha jest psána, a rozšiřuje se význam její i pro cizinu.

Druhou pak příčinou, proč se hodláme spísem tímto blíže zabývat, jest, že otázky v ní rozebírané mají zvláštní časovou důležitost pro naše domácí pojišťovnictví. Náš dosavadní pojišťovací regulativ (nař. min. vnitra, práv, obchodu a financí ze dne 5. III. 1896 č. 31. ř. z. o zakládání, zařízení a hospodaření pojišťoven) jest již zastaralý a nevyhovuje zvláště nyní v změněných poměrech hospodářských a politických potřebám našeho pojišťovnictví. Dokazuje to již řada novel a dodatků z nové doby.¹⁾ Jest proto nutná nová úprava této látky, aby soustředěny a doplněny byly roztroušené předpisy dosavadní a hlavně, aby odstraněna byla platnost dvojího různého práva v zemích českých a na Slovensku.²⁾ Přípravují se již návrhy nového pojišťovacího regulativu, a tu snad nebude na škodu přihlédnouti k úpravě této otázky v zemi, jež dosud šla v zákono-

¹⁾ Na př. nař. z 29. XII. 1917, měnící celou řadu předpisů, jehož platnost byla však nař. z 28. XII. 1918 odsunuta na dobu pozdější; nař. z 10. VI. 1919 č. 321, přizpůsobující regulativ novým politickým poměrům; nař. z 24. VI. 1920 o převzetí pojištění cizozemských pojišťoven pojišťovnami domácími; nař. z 3. IX. 1920, jímž mění se § 5. poj. regulativu; nař. z 21. VII. 1921 o nuceném ukládání jmění ve státních papírech.

²⁾ Na Slovensku platí ustanovení obch. zák. z r. 1875 § 453—462, jimiž však nebyl zaveden státní dohled v té míře jako u nás, nýbrž jen princip publicity.